НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА

РОМАНОВСЬКА ЛЮДМИЛА АНТОНІВНА

УДК 347.515.1

УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ДИТИНИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ТА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Шевченко Ярославна Миколаївна

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Дзера Олександр Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права

кандидат юридичних наук
Кожевникова Вікторія Олександрівна,
Київський університет права НАН України,
доцент кафедри цивільного та трудового права

Захист відбудеться *19 лютого 2016 року о 13.00* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розіслано 19 січня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Увага до забезпечення прав дитини на міжнародному рівні зросла на рубежі століть. Про це свідчить прийняття у 1989 році Конвенції ООН про права дитини, яку Україна ратифікувала у 1991 році, тим самим прийнявши на себе зобов'язання щодо всебічного захисту прав дитини. З урахуванням міжнародних стандартів прав дитини українським парламентом прийнято цілу низку нормативно-правових актів, однак процес посилення правового захисту прав дитини в Україні незавершений.

Важливим напрямом залишається забезпечення захисту прав дитини на майно. Механізмом реалізації права дитини на майно є управління цим майном. Управління майном дитини залежить від обсягу правосуб'єктності дитини, тому дослідження проблем управління майном дитини потребує поєднання з дослідженням проблем правосуб'єктності дитини.

Упродовж значного часу в науково-правових висновках обґрунтовується доцільність урахування в цивільному законодавстві індивідуальної здатності дитини усвідомлювати значення своїх дій та їх наслідків. Підґрунтям для таких висновків стали суспільні явища акселерації індивіда, що сприяють зростанню такого рівня здатності, а також і ретардації[1], які негативно впливають на психіку та психічну діяльність індивіда, знижують рівень його розумової здатності, а в окремих випадках призводять до такої межі, що не відповідає його біологічному віку.

Важливим теоретико-правовим поняттям у законодавстві є «дитина». Воно визначається різними нормативно-правовими актами, його сутність зведена до того, що це «особа віком до 18 років (повноліття)». Проте законодавством не враховується можливість емансипації дитини, те, що вона до досягнення повноліття може набути (їй може бути надана) повну цивільну дієздатність, після чого стає суб'єктом іншої правової категорії. Крім того, наявність різних за юридичним змістом дефініцій терміна «дитина», а також однозвучних у законодавстві термінів: «дитина», «діти» створює законодавчо-термінологічну невизначеність.

Аналіз судової практики та діяльності органів опіки та піклування виявив необхідність детального дослідження проблем правового регулювання відносин управління майном дитини, адже порушення прав дитини на майно є в більшості випадків наслідком неналежного управління ним, неспроможності органу опіки та піклування забезпечити державний контроль за дотриманням права дитини на майно, відсутності юридично закріпленої можливості волевиявлення дитини з урахуванням рівня її розумової (психічної) та моральної зрілості.

Окремі проблеми прав дитини на майно й управління ним були предметом аналізу в дисертаціях В. А. Ватраса, М. К. Галянтича, Н. О. Горобець, Н. А. Д'ячкової, І. В. Жилінкової, Н. М. Кондратьєвої, Л. Г. Лічмана, Р. А. Майданика, І. В. Міщенко, С. Є. Морозової, М. М. Слюсаревського, Т. Д. Суярко, Н. Ю. Христенко, Ж. Л. Чорної й ін. Утім у доктрині цивільного права склалися різні підходи до формулювання сутності поняття управління майном дитини. Крім того, на законодавчому рівні не визначено дефініцію таких термінів, як: «управління майном

[1]Ретардація (в біології) - пізніша закладка органа та уповільнення його розвитку порівняно з предками; тимчасова або стійка зупинка психічного розвитку, а також затримка його темпу.

дитини», «суб'єкт управління майном дитини», не розкрито правовий статус суб'єктів управління майном дитини.

Для дослідження правосуб'єктності дитини автором використані праці відомих правознавців: Н. М. Єршової, А. Є. Казанцевої, З. В. Ромовської, С. А. Сулейманової, О. О. Чефранової й ін. Аналіз питань управління майном дитини здійснено з урахуванням наукових розробок О. Є. Аврамової, О. В. Воронової, Н. О. Горобець, В. С. Гопанчука, М. М. Дякович, І. В. Жилінкової, Н. І. Карпачової, С. Є. Морозової, О. О. Первомайського, З. В. Ромовської, С. О. Сліпченка, Н. В. Тульчеської, Н. Ю Христенко, Ж. Л. Чорної та ін. Для вивчення теоретично-правового поняття «дитина» використані праці І. В. Жилінкової, О. В. Марцеляка, А. В. Мирошниченко, З. В. Ромовської, О. Ю. Синявської, С. Я. Фурси, О. А. Шульц та ін. Наукова позиція про визначення здатності індивіда усвідомлювати значення своїх дій та їх наслідки залежно від інтелектуального (психічного) розвитку досліджена з урахуванням наукових праць таких психологів та педагогів, як: А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, М. В. Єрмолаєва, Д. В. Колесов, М. В. Костицький, В. А. Крутецький, А. В. Массанов, В. С. Мухіна, Т. Г. Омельченко, М. В. Попова й ін.

Однак у вітчизняній науці цивільного права до цього часу відсутні цілісні завершені дисертаційні дослідження правових проблем управління майном дитини.

Відтак актуальність теми дисертації обумовлена соціальними, правотворчими, правозастосовними та доктринальними чинниками.

Теоретичну основу дисертаційної роботи склали наукові праці С. С Алексєєва, М. В. Антокольської, Д. В. Боброва, О. С. Братуся, Я. Р. Веберса, А. В. Венедиктова, О. В Дзери, І. В. Жилінкової, О. С. Йоффе, С. Ф. Качек'яна, О. О. Красавчикова, Л. В. Красицької, В. І. Кисіля, Л. Г. Кузнєцової, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, В. П. Маслова, Р. А. Майданика, Д. І. Мейєра, О. М. Нечаєвої, В. А. Ойгензихта, К. П. Победоносцева, О. А. Пушкіна, З. В. Ромовської, В. М. Самойленка, О. П. Сергєєва, В. І. Серебровського, Ю. К. Толстого, С. Я. Фурси, І. Д. Шапакідзе, Х. І. Шварца, Я. М. Шевченко, Л. С. Явича й ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України 26 лютого 2014 року (протокол № 2). Дослідження виконане в межах теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України «Шляхи удосконалення правового регулювання відносин власності в Україні» (номер державної реєстрації РК № 0113U001117).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є виявлення та вирішення комплексу теоретичних і практичних проблем доктрини цивільного та сімейного права, пов'язаних із визначенням особливостей і закономірностей правового механізму управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України з розробкою пропозицій щодо його вдосконалення у цій сфері.

Реалізація вказаної мети дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

– з’ясувати поняття «дитина» й особливості використання його в цивільному та сімейному законодавстві як правової категорії;

– виявити особливості правосуб’єктності дитини за цивільним законодавством та проблеми її законодавчого закріплення;

– визначити передумови й основні тенденції розвитку правового регулювання відносин із управління майном дитини в історичному аспекті;

– виявити теоретичні та практичні особливості правового регулювання управління майном дитини в Україні;

– з’ясувати зміст поняття «управління майном дитини», виявити його ознаки та принципи, сформулювати його визначення;

– з’ясувати зміст поняття «суб’єкт управління майном дитини», розробити класифікацію та визначити правовий статус суб’єктів управління майном дитини;

– виявити правові проблеми управління окремими об’єктами майна дитини (житлом; майном, що є об’єктом спільної власності), а також з’ясувати особливості вчинення правочинів з таким майном і дрібного побутового правочину, обґрунтувати пропозиції щодо їх вирішення.

Об’єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають з приводу управління майном дитини.

Предметом дослідження є управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України, відповідні нормативно-правові акти України, міжнародно-правові акти, практика їх застосування, а також спеціальна вітчизняна та іноземна наукова література.

Методи дослідження, що використовувалися в процесі здійснення дослідження, обрано відповідно до мети і задач, із урахуванням його об’єкта та предмета. Було використано дві групи методів наукового пізнання – загальнонаукові (історичний, формально-логічний, системно-структурний, системно-порівняльний, метод аналізу) та спеціальні методи, що використовуються в юридичній науці (порівняльно-правовий, формально-юридичний, спеціально-правовий).

Системно-структурний і системно-порівняльний методи дослідження дозволили з’ясувати процеси розвитку та взаємодії відносин щодо управління майном дитини, впливу рівня розумової (психічної) зрілості дитини на цивільно-правову правосуб’єктність фізичної особи віком до 18 років, поняття «дитина» як правову категорію (підрозділи 1.1–1.4, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Проблеми законодавчого визначення поняття «дитина», правосуб’єктності фізичної особи віком до 18 років та управління майном дитини виявлені за допомогою методу аналізу та формально-логічного методу, який, окрім цього, використовувався й при формулюванні дефініцій деяких понять (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Формально-юридичний і порівняно-правовий методи дослідження застосовано для обґрунтування необхідності формування нового законодавства і внесення змін до чинного законодавство з метою створення правових умов для управління майном дитини, розширення цивільно-правової правосуб’єктності дитини, обґрунтування доцільності усунення законодавчо-термінологічної неузгодженості щодо терміна «дитина» (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Історичний метод дозволив дослідити процес виникнення та розвитку відносин управління майном дитини, еволюції наукової думки та законодавства, вплив історичних подій та соціального розвитку на законотворчий процес України та

використовувати отримані результати при вдосконаленні законодавства України (підрозділ 2.1). За допомогою спеціально-юридичного методу були виявлені зовнішні ознаки відносин з управління майном дитини (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дослідження є кваліфікаційною науковою працею, в якій уперше у вітчизняній доктрині цивільного та сімейного права розроблено правовий механізм управління майном дитини з обґрунтуванням пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відносин із управління майном дитини. Наукова новизна одержаних результатів відображена у наукових положеннях, що мають ознаки новизни і виносяться на захист.

Вперше:

1) доведено, що у доктрині цивільного права управління майном дитини є формою реалізації права дитини на майно; поняття «здійснення права дитини на майно» й «управління майном дитини» співвідносяться з поняттям «суб'єктивне право дитини на майно», бо ними забезпечується реалізація правомочностей, що є змістом такого права, а саме: права володіння, права користування, права розпорядження її майном;

2) визначено поняття «управління майном дитини», під яким слід розуміти вчинення правових дій, спрямованих на ефективну реалізацію права дитини на майно;

3) обґрунтовано, що однією з ознак управління майном дитини є «ефективна реалізація права дитини на майно», що означає вчинення таких дій суб'єктом управління майном дитини на свій розсуд або з дозволу органу опіки та піклування, які б могла вчиняти сама дитина за наявності повної цивільно-правової дієздатності, спрямованих на здійснення права володіння, права користування та права розпорядження майном для отримання особистої вигоди дитини;

4) обґрунтовано, що однією з ознак управління майном дитини є наявність «особистої вигоди дитини», тобто того, що суб'єкт управління майном дитини намагається здобути із корисних властивостей майна, до чого прагне, вчиняючи відповідні дії, а також доведено, що ця ознака є показником результативності управління;

5) обґрунтовано, що галузевими принципами управління майном дитини є такі засади, які характеризують зміст управління майном дитини, а саме: розумність у вчиненні дій щодо майна дитини; ефективність у вчиненні дій щодо майна дитини; справедливість щодо одержання та передачі майна дитини та доходу від нього; збереження майна дитини; захист майна дитини;

6) визначено поняття «суб'єкт управління майном дитини» – це особа, яка є учасником відносин, що складаються з приводу управління майном дитини, має цивільні права та обов'язки (правоздатна), здатна здійснювати цивільні права та обов'язки (дієздатна) та може брати участь у цих правовідносинах на підставі відповідних юридичних фактів;

7) розроблено класифікацію суб'єктів управління майном дитини, які за правовим статусом та підставою виникнення повноважень поділяються на: 1) законні представники з управління майном дитини (батьки, усиновлювачі, опікун, піклувальник, повноваження яких з управління майном дитини визначаються законом); 2) договірні представники з управління майном дитини (управитель, повноваження якого з управління майном дитини визначаються договором про

управління майном і мають бути визначені обсягом не меншим, ніж установлений законом для законних представників із управління майном дитини); 3) дитина віком від 14 років як особливий суб'єкт управління своїм майном (її повноваження визначаються законодавством);

8) обґрунтовано механізм надання дитині права на вчинення правочину відповідно до рівня її розумової (психічної) та моральної зрілості, що включає прийняття рішення органом опіки та піклування за заявою дитини на підставі отриманих документів: письмового висновку психолога, складеного за результатами тестування дитини щодо здатності усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними; письмового висновку психіатра про психічний розвиток та стан дитини на відповідний вік; характеристики поведінки, виданої за місцем її навчання (роботи), для з'ясування усвідомлення дитиною необхідної поведінки в суспільстві;

удосконалено:

9) поняття «дитина» як правову категорію з уточненням, що дитиною є фізична особа із дня народження до досягнення 18 років, якщо відповідно до законодавства вона не набула (їй не надано) повної цивільної дієздатності раніше;

10) положення про упорядкування термінологічної бази ЦК України щодо фізичної особи, яка не досягла повноліття, якщо відповідно до законодавства вона не набула (їй не надано) повну цивільну дієздатності раніше, шляхом введення термінів «дитина» (в одн.) і «діти» (у множ.), а також введення щодо особи, яка є дитиною за спорідненістю, але досягла повноліття, або якщо відповідно до законодавства вона набула (їй надано) повної цивільної дієздатності раніше, терміна, аналогічного за змістом терміну, що вживається в СК України, «повнолітня (-ій) дочка, син»;

11) цивільно-правові категорії, зокрема: «фізична особа, яка не досягла 14 років (малолітня особа)» з уточненням назви «дитина віком до 14 років» та «фізична особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа)» з уточненням назви «дитина віком від 14 років»;

12) положення про часткову цивільну дієздатність дитини шляхом розмежування суб'єктів часткової цивільної дієздатності з уточненням, що дитина віком до 6 років – недієздатна, дитина віком від 6 до 14 років – частково дієздатна;

13) положення про те, що дозвіл органу опіки та піклування слід розглядати як дозвіл на вчинення правочину, а саме: батьками (усиновлювачами), опікуном із майном дитини віком до 14 років; батьками (усиновлювачами), піклувальником із майном дитини віком від 14 років, у разі позбавлення її права управляти своїм майном; управителем щодо майна дитини під час здійснення управління її майном; дитиною віком від 14 років зі своїм майном за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника;

дістали подальшого розвитку:

14) положення про врахування індивідуальної здатності фізичної особи усвідомлювати значення своїх дій та їх наслідки шляхом обґрунтування її критерію – рівня розумової (психічної) та моральної зрілості дитини, за яким пропонується визначати цивільну правосуб'єктність дитини: набувати окремі цивільні права та обов'язки (правоздатність); набувати право на вчинення правочину незалежно від віку (правочиноздатність); набувати повну цивільну дієздатність у порядку та на умовах, передбачених цивільним законодавством; нести цивільно-правову відповідальність з 14 років (деліктоздатність); зроблено висновок про те, що рівень розумової (психічної) та

моральної зрілості дитини є критерієм та межею дієздатності як вимір здатності інтелекту індивіда усвідомлювати значення своїх дій та їх наслідки;

15) правова модель управління майном дитини у розробленому проекті Закону України «Про управління майном дитини», яка являє собою такий механізм управління, за яким чітко в сукупності регламентовано: права й обов'язки суб'єктів управління майном дитини; порядок управління майном дитини; порядок виплати та розмір винагороди за здійснення управління майном дитини; порядок звітування про управління майном дитини; повноваження органу опіки та піклування і служби у справах дітей як суб'єктів із управління майном дитини; порядок прийняття рішення органом опіки та піклування з питань управління майном дитини; перелік документів, за яким приймається рішення органу опіки та піклування; умови та порядок передачі управителю в управління майна дитини.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано низку конкретних пропозицій із удосконалення вітчизняного цивільного та сімейного законодавства, які можуть бути використані в законотворчому процесі, зокрема, розроблено проекти законів України «Про управління майном дитини» та «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо посилення правового захисту із управління майном дитини», які спрямовані на посилення правових гарантій прав дитини на майно під час управління ним та передані для використання у законотворчій роботі до Верховної Ради України (довідка про впровадження від 05.03.2015 р. № 04-34/35-64). Прикладний характер дослідження дає змогу застосувати його результати в практичній діяльності органів опіки та піклування для посилення правового захисту права дитини на житло, недопущення звуження його обсягу та гарантування збереження внаслідок вчинення правочинів. Результати дослідження у порядку експерименту з 1999 по 2004 р. впроваджені в роботу органу опіки та піклування виконкому Київської районної у місті Донецьку ради (довідка від 14.09.2012 р. № 01/19-2582) та органів опіки та піклування Донецької області (довідка від 16.10.2012 р. № 08/19-2384).

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані при підготовці навчально-методичної літератури, а також в науково-дослідній роботі. Результати дослідження можуть слугувати основою для створення навчального курсу «Управління майном дитини». Окремі положення і висновки, сформульовані в дисертації, мають методологічний характер, що обумовлює перспективу проведення подальших досліджень з обраної тематики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були темами доповідей та обговорення на спільних засіданнях наукових відділів Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Результати дисертаційної роботи оприлюднено на 9 науково-практичних конференціях: «Становлення правової держави в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання» (м. Запоріжжя, 8 грудня 2000 р.), «Проблеми права на зламі тисячоліть» (м. Дніпропетровськ, 13–14 лютого 2001 р.), Підсумковій науковій конференції Донецького національного університету за період 2001–2002 р. (м. Донецьк, квітень 2003 р.), Підсумковій науковій конференції Донецького національного університету за період 2003-2004 р. (м. Донецьк, квітень 2005 р.),

круглому столі «Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України» (м. Київ, 25 травня 2006 р.), Підсумковій науковій конференції Донецького національного університету за період 2005–2006 р. (м. Донецьк, квітень 2007 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 28 лютого – 1 березня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 14–15 березня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 28–29 березня 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 25 наукових працях, зокрема, у 15 наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, що входять до переліку фахових для юридичних наук видань, у 1 науковій статті, опублікованій у науковому періодичному виданні іншої держави, та тезах 9 доповідей на наукових конференціях.

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою та задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 248 сторінок. Список використаних джерел нараховує 288 найменувань і викладений на 28 сторінках. 5 додатків містяться на 44 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв’язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету та задачі, об’єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Розділ перший «Правосуб’єктність дитини» складається з 4-х підрозділів, в яких розглядаються поняття «дитина» як правова категорія у цивільному та сімейному законодавстві України й особливості цивільно-правової правосуб’єктності фізичної особи віком до 18 років.

Підрозділ 1.1. «Поняття «дитина» як правова категорія» присвячено з’ясуванню використання терміна «дитина» в цивільному та сімейному законодавстві України.

У рамках розгляду проблематики аргументовано, що термін «дитина» використовується у сімейному та цивільному законодавстві України. В СК України він вживається у розумінні, що це особа, яка не досягла 18 років (повноліття). В ЦК України – у розумінні спорідненості спадкодавця і його дітей (ч. 2 ст. 308, ч. 4 ст. 1235, ст. 1241, ст. 1261) та щодо осіб, які не досягли повноліття (ч. 1 ст. 242, ч. 3 ст. 289). Разом із тим, тлумачення його у ст.ст. 203 та 1224 ЦК України є незрозумілим щодо кола осіб, які ним охоплюються, а саме: поширюється на осіб віком лише до 18 років чи старших.

Поняття «дитина» імплементовано в законодавство України із Конвенції про права дитини, проте згідно з його дефініцією воно поширюється лише на осіб, які не досягли повноліття.

Обґрунтовано, що терміни «дитина», «діти» мають використовуватися в законодавстві України як терміни, що однакові за юридичним змістом та різні за категорією числа, зокрема: «дитина» (в однині), «діти» (у множині), лише щодо особи, яка не досягла віку 18 років, якщо відповідно до законодавства вона не набула (їй не надано) повної цивільної дієздатності раніше, а щодо інших осіб, котрі за спорідненістю є дітьми, доцільно застосувати термін, аналогічний за змістом, тому терміну, що вживається в СК України, а саме: «повнолітня (-ій) дочка, син».

Доведено, що введення у цивільне законодавство термінів: «дитина», «діти» щодо фізичних осіб віком до 18 років лише у розумінні, що це фізична особа із дня народження і до досягнення 18 років, якщо вона відповідно до законодавства не набула (їй не надано) повної цивільної дієздатності раніше, дозволить усунути законодавчо-термінологічну плутанину, а також сприятиме правильному розумінню змісту цивільно-правових норм і їх реалізації.

Звертається увага на наукову дискусію щодо тлумачення термінів: «малолітня дитина», «неповнолітня дитина», «малолітня особа», «неповнолітня особа». Обґрунтовано некоректність їх та протиріччя із подібними поняттями та термінами загальновживаної лексики української мови. Доведено, що без шкоди для правової науки та практики можна відмовитися від них. Сформульовано авторські назви таких правових категорій: «дитина віком до 14 років», «дитина віком від 14 років».

Підрозділ 1.2. «Правоздатність дитини за цивільним законодавством» присвячено дослідженню цивільно-правової правоздатності фізичних осіб віком до 18 років.

Аргументовано, що правоздатність виникає із закону і є правовою властивістю суб'єкта права та передумовою кожного конкретного суб'єктивного цивільного права й обов'язку. Зроблено висновок, що дитина є рівноправною у здатності мати цивільні права й обов'язки. Разом з тим, у ч. 3 ст. 25 ЦК України закріплено положення, що у випадках, установлених законом, здатність мати окремі цивільні права й обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. Доведено, що здатність мати окремі цивільні права й обов'язки може бути пов'язана з урахуванням індивідуальних розумових властивостей фізичної особи віком до 18 років. Тобто обумовлюється існування як вікового, так і інтелектуального (розумового) критеріїв цивільної правоздатності фізичної особи віком до 18 років. Обґрунтовано такий інтелектуальний критерій, як рівень розумової (психічної) та моральної зрілості. За ним пропонується встановлення здатності дитини мати окремі цивільні права та обов'язки. Його введення в цивільне законодавство сприятиме розширенню змісту цивільної правоздатності дитини.

Підрозділ 1.3. «Дієздатність дитини за цивільним законодавством» присвячено дослідженню цивільно-правової дієздатності фізичної особи віком до 18 років. Аргументовано, що сутність дієздатності полягає в усвідомленні фізичною особою значення правових дій та їх наслідків. Ці якості різняться залежно від віку та психічного стану фізичної особи.

Враховуючи дослідження фахівців у сфері психології, педагогіки, психіатрії про те, що біологічний вік виступає оцінкою індивідуального вікового статусу організму, є показником відповідності (невідповідності) морфофункціонального статусу даного індивіду деякому середньостатистичному значенню розвитку даної вікової статевої групи, доведено, що віковий критерій (14 років) цивільно-правової дієздатності є необґрунтованим та таким, за яким не може бути визначено індивідуальну здатність дитини усвідомлювати значення правових дій та їх наслідки. Висновки фахівців психології про те, що загальний індекс інтелектуальних здібностей недостатній для поняття вікових змін і вікових відмінностей в інтелектуальних функціях індивідів, стали підґрунтям доцільності такого критерію, як рівень розумової (психічної) та моральної зрілості дитини. Необхідність введення його в цивільне законодавство обумовлюється наявністю в суспільстві як явищ акселерації індивіда, на які впливають освіта, науково-технічний прогрес тощо, так і ретардації, що є наслідками виховання дитини в асоціальній сім'ї, зусиль мас-медіа, особливо телебачення, та вроджених і набутих психологічних дефектів, психічних і самотинних захворювань, які негативно впливають на психіку людини, психічну діяльність тощо, бо мислення дедалі більшої кількості таких людей уподібнюється рефлекторній поведінці. З метою впровадження критерію рівня розумової (психічної) та моральної зрілості дитини запропоновано доповнити ЦК України статтею 32[1] «Надання дитині права на вчинення правочинів відповідно до рівня її розумової (психічної) та моральної зрілості».

За критерієм рівня розумової (психічної) та моральної зрілості обґрунтовано доцільність надання дитині повної цивільної дієздатності та внесення змін до ст. 35 ЦК України.

Аргументовано розмежування суб'єктів, що мають часткову цивільно-правову дієздатність за межею «шість років», та доведено, що фізичну особу віком до 6 років слід вважати недієздатною, у зв'язку з чим пропонується внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 31 ЦК України.

Підрозділ 1.4. «Деліктоздатність дитини за цивільним законодавством» присвячено дослідженню цивільно-правової деліктоздатності фізичної особи віком до 18 років.

Аргументовано, що цивільно-правова деліктоздатність є елементом цивільно-правової дієздатності фізичних осіб. Цивільно-правова деліктоздатність фізичних осіб настає з 14 років, як у договірних, так і деліктних зобов'язаннях. Обґрунтовано додатковий критерій деліктоздатності дитини віком від 14 років – рівень розумової (психічної) та моральної зрілості. Доведено, що за цим критерієм дитину віком від 14 років слід вважати деліктоздатною, якщо вона здатна усвідомлювати значення своїх дій та їх наслідки. Зроблено висновок, що дитина віком від 14 років, яка має вади психічного та соціального розвитку, є неделіктоздатною.

Обґрунтовано, що суд може звільнити від відповідальності за шкоду, заподіяну дитиною віком до 14 років, того з батьків, який після розірвання шлюбу проживає окремо від дитини, а другий із батьків систематично перешкоджає йому в спілкуванні з дитиною, внаслідок чого він не може брати участь у її вихованні.

Розділ другий «Загальна характеристика управління майном дитини» складається з 4-х підрозділів, в яких розглядаються теоретико-правові аспекти відносин із управління майном дитини.

У підрозділі 2.1. «Історія становлення та розвитку правового регулювання відносин із управління майном дитини» сутність управління майном дитини з'ясована через вивчення досвіду правового регулювання суспільних відносин різних держав в історичному аспекті.

Вивчення законодавства Давнього Риму, Великого князівства Литовського (XVI ст.), Австро-угорської імперії (XVIII-XIX ст.), Російської імперії (XIX ст.) свідчить, що, незважаючи на різні історичні періоди та територіальне розташування, правові моделі управління майном дитини в цих країнах подібні у своїй спрямованості щодо захисту прав дитини на майно.

Аналіз законодавства колишніх союзних республік, у тому числі УРСР, показав, що підґрунтям правової моделі управління майном дитини стало законодавство Російської імперії (XIX ст.). Така модель проіснувала до 1960 року і була спрощена у загальносоюзних законодавчих актах (Основах), а потім КпШС союзних республік. Її зміст формував порядок, що стосувався лише угод, які виходять за межі дрібного побутового правочину й укладаються, насамперед, за участю опікуна чи піклувальника. Зроблено висновок, що причиною цих змін стала ліквідація в державі приватної форми власності. Такі зміни вимагали формування нового законодавства з урахуванням особливостей реалізації юридично закріпленого в Конституції СРСР 1936 р. і Конституції УРСР 1937 р. права особистої власності громадян СРСР. Ця спрощена правова модель управління майном дитини стала підґрунтям положень ст. 177 СК України та ст. 72 ЦК України, в той час як відновлення приватної форми власності в Україні в 1992 році мало позначитися на змісті правового регулювання в цій частині.

Розвиток приватної власності та ринкових приватизаційних процесів починаючи з 1992 року засвідчив недосконаліть правового регулювання відносин із управління майном дитини. З метою пошуку шляхів удосконалення управління майном дитини та визначення чинників, які можуть впливати позитивно під час надання органами опіки та піклування дозволів на вчинення правочинів із майном дитини, у 1998 році автором розроблено концепцію щодо надання таких дозволів за умови збереження права дитини на житло та недопущення звуження його розмірів. Її впроваджено з 1998 по 2004 роки органом опіки та піклування виконкому Київської районної у місті Донецьку ради у порядку експерименту, результати якого визнано позитивними, і рекомендовано для впровадження у роботу органів опіки та піклування м. Донецька та Донецької області. За матеріалами експерименту обґрунтовано доцільність такого управління майном дитини, що знайшло відображення в аналогічних наукових пропозиціях, які враховано у змінах до законодавства України, прийнятих у 2005-2012 роках.

Підрозділ 2.2. «Поняття «управління майном дитини»» присвячено формулюванню дефініції терміна «управління майном дитини».

Досліджено різноманіття підходів до визначення терміна «управління майном дитини». Розглянуто співвідношення понять «суб'єктивне право», «здійснення суб'єктивного права» та «управління». Поняття «здійснення суб'єктивного права» характеризує діяльність, якою реалізується право володіння, право користування, право розпорядження, тобто зміст суб'єктивного права. Якщо реалізація суб'єктивного права складна, то передбачається такий правовий механізм, як управління.

«Управління майном дитини» є формою здійснення права дитини на майно. Зроблено висновок, що поняття «здійснення суб'єктивного права» й «управління» співвідносяться з «суб'єктивним правом», бо ними забезпечується реалізація правомочностей, що є змістом суб'єктивного права, зокрема: права володіння, права користування та права розпорядження. Зміст «управління майном дитини» складають правові дії. Ефективна реалізація права дитини на майно є ознакою управління, якою окреслюється зміст управління майном дитини. Правові дії, які є змістом управління майном дитини, спрямовані на результативність суб'єкта права. Вона має відображати вчинення таких дій суб'єктом управління на свій розсуд або з дозволу органу опіки та піклування, які б могла вчинити сама дитина, якби мала повну цивільно-правову дієздатність. Результатом таких правових дій є «вигода», яку отримує носій права у процесі його реалізації. Тому «особиста вигода дитини» є ще однією ознакою управління. Доведено, що «управління майном дитини» є вчиненням правових дій, спрямованих на ефективну реалізацію права дитини на майно. Сутність управління майном дитини розкривають принципи.

Підрозділ 2.3. «Поняття «суб'єкт управління майном дитини»» присвячено формулюванню його дефініції.

Аргументовано, що саме суб'єкт є головним елементом у правовій моделі управління майном дитини. Визначено дефініцію терміна «суб'єкт управління майном дитини». Розроблено класифікацію суб'єктів управління майном дитини за підставами виникнення їх повноважень. Зроблено висновок про те, що дитина віком від 14 років є самостійним і специфічним суб'єктом управління власним майном. Обґрунтовано, що відповідальність за шкоду, заподіяну дитині управлінням її майном, несуть суб'єкти управління майном дитини. Шкода може бути як матеріальною, так і моральною. Остання є наслідком моральних і фізичних страждань, завданих дитині порушенням її права на майно. Доведено, що правовий статус суб'єктів управління майном дитини потребує законодавчого закріплення, у зв'язку з чим розроблено проект Закону України «Про управління майном дитини».

У підрозділі 2.4. «Орган опіки та піклування і служба у справах дітей як учасники відносин із управління майном дитини» звертається увага на наукову дискусію щодо зміни правового регулювання діяльності органу опіки та піклування, насамперед, удосконалення цивільно-правових чинників, якими керується цей орган, здійснюючи управління майном дитини. Зроблено висновок, що правовий статус органу опіки та піклування і служби у справах дітей із управління майном дитини потребує вдосконалення з урахуванням особливостей механізму управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України. У зв'язку з цим розроблено проект Закону України «Про управління майном дитини».

Розділ третій «Управління окремими об'єктами майна дитини» складається з 3-х підрозділів, в яких розглядаються особливості управління окремими об'єктами майна дитини й особливості вчинення правочинів із таким майном і дрібного побутового правочину**.**

Підрозділ 3.1. «Вчинення правочинів з майном дитини» присвячено аналізу особливостей вчинення правочинів як одного із напрямків діяльності суб'єктів управління майном дитини. Аргументовано, що з наданням дитині повноважень на вчинення дрібного побутового правочину необхідно передбачити й правові наслідки

визнання його недійсним. Обґрунтовано такий правовий наслідок, як одностороння реституція, за яким добросовісною стороною такого правочину є дитина, яка, вчиняючи правочин, могла не передбачити, яку шкоду завдає собі. Відповідно, дитина має бути звільнена від обов'язку повернути іншій стороні те, що отримала за правочином. Недобросовісною стороною є суб'єкт господарювання, який безпосередньо або через свого працівника вчинив з дитиною правочин, що не відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку. На нього і має бути покладений обов'язок щодо повернення добросовісній стороні того, що вона отримала за правочином, а також відшкодування завданої таким правочином матеріальної та моральної шкоди. За результатами діяльності органів опіки та піклування зроблено висновок щодо відсутності єдиної практики надання дозволу органу опіки та піклування на вчинення правочинів із майном дитини. Обґрунтовується вдосконалення такої практики у розробленому проекті Закону України «Про управління майном дитини».

У підрозділі 3.2. «Управління житлом дитини» розглянуто проблеми управління житлом дитини. Зроблено висновок, що житло дитини є особливим предметом управління, тому вимагає вирішення низки питань на законодавчому рівні, зокрема: 1) запровадження обов'язкового страхування відповідальності батьків (усиновлювачів), опікуна (піклувальника) за шкоду, заподіяну дитині порушенням права на житло та у зв'язку з цим припинення чинності правової норми, закріпленої ч. 4 ст. 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей» у частині отримання дозволу органу опіки та піклування на вчинення правочину з житлом, яке є власністю батьків (усиновлювачів), опікуна (піклувальника) й інших осіб, а дитина є його користувачем (особистий сервітут); 2) вжиття додаткових охоронних заходів щодо прав дитини на житло на випадок, коли вона вибуває з нього у зв'язку з влаштуванням її на виховання до державного закладу, родичів, опікуна тощо і там не залишилися проживати інші члени сім'ї, насамперед, вчиненням дій щодо термінової приватизації таких житлових приміщень у власність дитини за рахунок коштів місцевих бюджетів у будинках державного та громадського житлових фондів (доповнення п. 3 ч. 3 ст. 71 ЖК УРСР), у гуртожитках державної та комунальної власності (доповнення до ЖК УРСР, ст. 130[1]), а також щодо збереження житла в службовому жилому приміщені, з якого користувач і члени його сім'ї не можуть бути виселені без надання іншого жилого приміщення з підстав, передбачених ст. 125 ЖК УРСР (доповнення ЖК УРСР, ст. 125[1]).

У підрозділі 3.3. «Управління об'єктами майна у відносинах спільної власності» аналізуються наукові позиції, правові норми та судова практика стосовно дефініції «член сім'ї» у відносинах спільної власності. Зроблено висновок, що майно – об'єкт права спільної власності є особливим предметом управління майном дитини. Ця особливість обумовлюється ознаками цього майна, а саме: єдністю об'єкта та множинністю суб'єктів права власності. Обґрунтовано пропозиції, спрямовані на забезпечення гарантій прав дитини на майно у відносинах спільної власності та необхідність удосконалення цивільного законодавства, а саме: 1) визначення поняття «член сім'ї» у розумінні цивільно-правової категорії (ч. 4 ст. 368 ЦК України), під яким слід розуміти осіб, котрі спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; 2) внесення доповнень до ч. 2 ст. 375 ЦК України щодо права спільної власності

власника земельної ділянки та членів його сім'ї на умовах, передбачених письмовим договором між ними, на зведені будівлі, споруди й інше нерухоме майно, якщо будівництво велося власником земельної ділянки за рахунок спільної праці членів сім'ї.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання цивілістичної доктрини, що полягає у визначенні правового механізму управління майном дитини й у формулюванні наукової концепції правового регулювання управління майном дитини. На основі аналізу наукової літератури, вивчення й узагальнення практики стало можливим зробити такі основні теоретичні та практичні висновки.

1. Поняття «дитина» є універсальним, має відношення до цивільного та сімейного законодавства України у розумінні осіб, які не досягли 18-ти років (повноліття), імплементовано із Конвенції ООН про права дитини. Терміни «діти», «дитина» в ЦК України у співвідношенні з поняттям «дитина» є як різними, так і тотожними за юридичним змістом, стосуються як осіб віком до 18 років, так і старших. Це створює законодавчо-термінологічну невизначеність та труднощі у правильному розумінні змісту окремих правових норм і їх реалізації.

Назви цивільно-правових категорій: «фізична особа, яка не досягла 14 років (малолітня особа)» та «фізична особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа)», а також сімейно-правових: «малолітня дитина», «неповнолітня дитина» є некоректними та за змістом суперечать термінам та поняттям загальновживаної лексики української мови. Без шкоди для правової науки та практики можна відмовитися від подібних термінів, а обґрунтування універсальності поняття «дитина» дозволило сформулювати назви цих правових категорій як для цивільного, так і для сімейного законодавства, а саме: «дитина віком до 14 років» і «дитина віком від 14 років».

2. Цивільно-правова правосуб'єктність слугує здатності фізичної особи реалізувати надані їй правові можливості. Її зміст становлять взаємозв'язані елементи: правоздатність і дієздатність. Правоздатність є правовою передумовою виникнення цивільних прав та обов'язків, які дитина здатна мати за законом, і її зміст становлять сукупність цих цивільних прав та обов'язків. Дієздатність є елементом правового механізму, яким забезпечується реалізація суб'єктивних прав та обов'язків дитини.

Доцільність урахування індивідуальної здатності дитини до усвідомлення значення правових дій та їх наслідків обґрунтовується в науковій літературі впродовж значного часу. Її підґрунтям є наявність у суспільстві як явищ акселерації індивіда, так і ретардації, що негативно впливають на психіку та психічну діяльність індивіда, знижують рівень його розумової здатності, а в окремих випадках до такої межі, що він не відповідає його біологічному віку. Дослідження у сфері психології, педагогіки, психіатрії спростовують те, що суб'єкти відповідної вікової групи мають однакове усвідомлення значення своїх вчинків та їх наслідки.

Доведено існування інтелектуального (розумового) критерію цивільно-правової правосуб'єктності, а саме рівня розумової (психічної) та моральної зрілості дитини. За цим критерієм пропонується встановлення цивільно-правової здатності дитини: мати окремі цивільні права й обов'язки (правоздатність); на вчинення

правочину незалежно від віку дитини (правочиноздатність); набути (надати) повну цивільно-правову дієздатність у порядку та на умовах, установлених цивільним законодавством; нести цивільно-правову відповідальність із 14 років (деліктоздатність). Концепція визначення цього критерію впроваджується у запропонованому проекті ст. 32[1] ЦК України «Надання дитині права на вчинення правочинів відповідно до рівня її розумової (психічної) та моральної зрілості».

3. Вивчення досвіду правового регулювання суспільних відносин різних держав в історичному аспекті показало, що лише в країнах із приватною формою власності правові моделі управління майном дитини спрямовані на збереження та зростання майна дитини; відчуження допускається у виняткових випадках, які також передбачені законодавством. Призначення управителя (співопікуна) з юридичною освітою є правом держави через опікунську установу вжити заходи, спрямовані на недопущення порушення прав дитини на майно та своєчасне надання їй необхідної професійної допомоги у веденні майнових справ.

4. Правове регулювання управління майном дитини в Україні забезпечується окремими правовими нормами, а саме: ст. 177 СК України, ст. 72 ЦК України, ст. 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» і ст. 1029-1045 ЦК України, які стосуються договору управління майном. Проте вони не вирішують всі питання управління майном дитини в повному обсязі, зокрема, не регламентовано: права, обов'язки, відповідальність суб'єктів управління майном дитини; порядок управління майном дитини; порядок і підстави обмеження діяльності суб'єктів управління майном дитини; порядок прийняття рішень органом опіки та піклування з управління майном дитини тощо. Важливе значення має впорядкування термінології цієї моделі.

Управління майном дитини повинно забезпечуватись деталізованим порядком для всіх його суб'єктів незалежно від того, чи має дитина батьків (усиновлювачів) або опікуна (піклувальника), визначеним окремим нормативно-правовим актом, зокрема: Законом України «Про управління майном дитини» (додаток А до дисертації), який стане стрижнем механізму управління, адже базуватиметься на обґрунтованій концепції та стратегії. Прийняття такого закону вимагає приведення у відповідність до нього чинного законодавства України, тому є доцільним водночас і прийняття Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо посилення правового захисту прав дитини з управління її майном» (додаток Б до дисертації).

5. Ні цивільне, ні сімейне законодавство України не містять легального формулювання поняття «управління майном дитини». Забезпечення прав дитини на майно під час управління неможливе без правового визначення цього поняття. Його відсутність призводить, по-перше, до спотворення механізму управління майном дитини, по-друге – до порушення прав дитини на майно.

6. Суб'єкт управління є учасником відносин управління, діями якого забезпечується реалізація права дитини на майно. Законодавство України не містить дефініції поняття «суб'єкт управління майном дитини». У науковій літературі відсутні точки зору щодо класифікації суб'єктів управління майном дитини. Це спричиняє самоокреслення органами опіки та піклування повноважень, меж компетенції та відповідальності такого суб'єкта, а також установлення його

здатності здійснювати управління майном дитини. Правовий статус суб'єктів управління майном дитини визначають їх права, обов'язки та відповідальність; він потребує такої регламентації, яка б підвищила гарантії та захист прав дитини на майно. Прийняття Закону України «Про управління майном дитини» вирішить це питання в повному обсязі.

7. Управління такими об'єктами майна дитини, як житло та майно, що є об'єктом спільної власності, мають правові особливості.

Житлом дитини є приміщення, призначене та придатне для постійного проживання в ньому, яке є приватною (спільною) власністю дитини чи приватною (спільною) власністю її батьків (усиновлювачів), опікуна (піклувальника), а дитина щодо нього має право користування (особистий сервітут), або дитина щодо нього має право користування як член сім'ї наймача жилого приміщення в державному та громадському житлових фондах або житловому фонді соціального призначення; чи як член сім'ї користувача жилим приміщенням у гуртожитку або соціальному гуртожитку, службовому жилому приміщенні, незалежно від того, чи користується дитина ним у цей час, або за нею зберігається право на нього у разі її тимчасової відсутності. Ознакою житла дитини є призначення та придатність для постійного проживання в ньому. Тобто це має бути приміщення, впорядковане відповідно до умов даного населеного пункту, а саме: визначатися наявністю в ньому комунальних зручностей і відповідати встановленим санітарним і технічним вимогам, за яких можливе проживання дитини без шкоди для її здоров'я.

Майно як результат спільної праці батьків, дитини, членів сім'ї, є спільною сумісною власністю цих осіб. Юридичною умовою набуття права спільної сумісної власності на таке майно є їхня спільна праця. Дії батьків, дитини, членів сім'ї у значенні термінів «спільна праця» та «допомога» не повинні уподібнюватися, оскільки мають різні правові наслідки. Термін «спільна праця» у розумінні цивільно-правового інституту спільної власності – це свідома діяльність батьків, дитини та членів сім'ї, яка спрямована на створення матеріальних благ – об'єктів спільної власності.

Особливість управління житлом і майном - об'єктом спільної власності, полягає у вчиненні правочинів із таким майном. Правочиноздатність дитини обмежується обсягами її дієздатності. Дозвіл органу опіки та піклування, за правовою природою, є документом, який дає право вчиняти правочин із майном дитини, він не є умовою дійсності правочину, за ним забезпечується дотримання прав дитини на майно. Критерієм оцінки дійсності правочину є реальне дотримання прав дитини на це майно. Згода батьків (усиновлювачів), піклувальника є правомірною дією з допоміжною функцією, спрямованою на забезпечення вчиненням правочину вигідних правових наслідків для дитини віком від 14-ти років. Форма згоди має співпадати з формою правочину, на вчинення якого вона дається.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бічук Л. Захист права власності неповнолітнього на нерухоме майно [Текст] / Л. Бічук // Право України. – 1999. – № 6. – С. 85–86.

2. Бічук Л. Правове регулювання майнових прав та обов'язків неповнолітніх [Текст] / Л. Бічук // Українське право. – 2000. – № 1 (13). – С. 41–47.

3. Бічук Л. Здійснення неповнолітніми своїх майнових прав та обов'язків [Текст] / Л. Бічук // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 2 (21). – С. 191–200.

4. Бічук Л. Щодо набуття неповнолітніми повної цивільної дієздатності [Текст] / Л. Бічук // Правничий часопис Донецького університету. – 2000. – № 2 (5). – С. 53–57.

5. Бічук Л. Управління майном неповнолітніх: деякі пропозиції [Текст] / Л. Бічук // Право України. – 2000. – № 9. – С. 101–104.

6. Бічук Л. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми [Текст] / Л. Бічук // Юридичний вісник (Одеська національна юридична академія). – 2000. – № 4. – С. 89–93.

7. Романовська Л. Пропозиції щодо удосконалення цивільно-правових норм про відшкодування шкоди, завданої дітьми [Текст] / Л. Романовська // Правничий часопис Донецького університету. – 2005. – № 2 (14). – С. 70–78.

8. Романовська Л. Суб'єкти права на управління майном дітей: від повноважень до наслідків [Текст] / Л. Романовська // Правничий часопис Донецького університету. – 2007. – № 2 (18). – С. 248–252.

9. Романовська Л. Щодо обсягів дієздатності дитини за цивільним законодавством [Текст] /Л. Романовська // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 9 (131). – С. 118–126.

10. Романовська Л. Поняття «дитина» як правової категорії за цивільним законодавством [Текст] / Л. Романовська // Судова апеляція. – 2012. – № 3 (28). – С. 65–72.

11. Романовська Л. Дієздатність дитини за цивільним законодавством [Текст] / Л. Романовська // Держава і право. – 2012. – Вип. 58. – С. 391–399.

12. Романовська Л. Правова природа дозволу та згоди на вчинення правочинів з майном дитини [Текст] / Л. Романовська // Судова апеляція. – 2012. – № 4 (29). – С. 117–122.

13. Романовська Л. Поняття «майно» дитини як предмета управління за цивільним законодавством [Текст] / Л. Романовська // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 1 (135). – С. 124–131.

14. Романовська Л. Правоздатність дитини за цивільним законодавством [Текст] /Л. Романовська // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 407–412.

15. Романовская Л. Управление имуществом ребенка по гражданскому законодательству Украины [Текст] / Л. Романовская // Гуманитарные и социально - экономические науки. – 2013. – № 1. – С. 47–56.

16. Романовська Л. Охорона та захист прав дитини у спорах про спільну власність [Текст] / Л. Романовська // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 6 (154). – С. 42–47.

17. Бічук Л. Питання правового визначення майнових прав та обов'язків неповнолітніх / Л. Бічук // Становлення правової держави в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання : колективна моногр. : В. В. Жук, Е. Ю. Єльченко, В. В. Снегірьов та ін. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2001. - С. 41–45.

18. Бічук Л. Питання охорони та захисту майнових прав та обов'язків неповнолітніх. / Л. Бічук // Проблеми права на зламі тисячоліть : матер. міжнар. наук. конф. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2001. – С. 317–318.

19. Романовська Л. Чи є за необхідним укладення правочину з майном дітей під контролем органу опіки та піклування? / Л. Романовська // Матер. науч. конф. Донецкого национального университета по итогам научно-исследовательской работы за период 2001–2002 гг. Правоведение (г. Донецк, апр. 2003 г.) / Отв. ред. В. Д. Волков. – Донецк: ДонНУ, 2003. – С. 57–58.

20. Романовська Л. Про удосконалення законодавства про управління майном дітей / Л. Романовська / Материалы итоговой науч. конф. Донецкого нац. ун-та за период 2003–2004 гг. Правоведение (г. Донецк, март 2005 г.) / Отв. ред. В. Д. Волков. – Донецк : ДонНУ, 2005. – С. 122–125.

21. Романовська Л. Проблеми правового регулювання управління майном дітей /Л. Романовська // Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України : матеріали круглого столу (м. Київ, 25 трав. 2006 р.) – Х. : Ксилон, 2007. – С. 156–160.

22. Романовська Л. Проблеми правових наслідків визнання дрібного побутового правочину недійсним / Л. Романовська // Проблемы и перспективы развития юридической науки : материалы науч. конф. Донецкого национального университета за период 2005–2006 гг./ Отв. ред. В. Д. Волков. – Донецк : ООО «Лего–Восток Лтд», 2007. – С. 191–194.

23. Романовська Л. Захист прав дитини на житло через обов'язкове страхування відповідальності батьків, опікуна чи піклувальника / Л. Романовська // Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28 лютого – 1 березня 2014 року. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2014. – С. 44–47.

24. Романовська Л. Захист прав дитини на житло в службовому житловому приміщенні / Л. Романовська // Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, Україна, 14–15 березня 2014 р. – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. – С. 55–56.

25. Романовська Л. Захист прав дитини на житло в гуртожитках державної та комунальної власності / Л. Романовська // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28–29 березня 2014 р. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – С. 59–61.

АНОТАЦІЇ

Романовська Л. А. Управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Київ, 2016.

У роботі вперше у вітчизняній юридичній літературі розглянуто та вирішено комплекс теоретичних і практичних проблем доктрини цивільного та сімейного права, пов'язаних із особливостями та закономірностями правового механізму управління майном дитини, з розробкою пропозицій щодо вдосконалення законодавства України. З'ясовано поняття «дитина» й особливості використання його в законодавстві як правової категорії. Виявлено особливості правосуб'єктності дитини за цивільним законодавством та проблеми її законодавчого закріплення. Визначено передумови й основні тенденції розвитку правового регулювання відносин із управління майном дитини в історичному аспекті. З'ясовано зміст поняття «управління майном дитини», розкрито його ознаки та принципи, сформовано його визначення. З'ясовано зміст поняття «суб'єкт управління майном дитини», розроблено класифікацію та встановлено правовий статус суб'єктів управління майном дитини. Окреслено правові проблеми управління окремими об'єктами майна дитини, а саме житлом дитини і майном, що є об'єктом спільної власності; з'ясовано особливості вчинення правочинів із таким майном і дрібного побутового правочину; обґрунтовано пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: дитина, правосуб'єктність, майно, житло, спільна власність, управління, суб'єкт управління майном дитини, органи опіки та піклування, служба у справах дітей, правочини.

Романовская Л. А. Управление имуществом ребенка по гражданскому и семейному законодательству Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право, международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака НАПрН Украины, Киев, 2016.

В работе впервые в отечественной юридической литературе проведен анализ гражданско-правового регулирования управления имуществом ребенка.

Анализируются законодательство и взгляды ученых относительно понятия «ребёнок» по его юридическому содержанию. Установлено, что термины: «ребёнок», «дети» в гражданском законодательстве Украины не во всех случаях соответствуют понятию «ребёнок» как лицу, которое не достигло совершеннолетия, что создаёт законодательно-терминологическую путаницу. Обосновывается универсальность понятия «ребёнок» и непосредственное его отношение как к гражданскому, так и к семейному законодательству Украины. Делается вывод, что термин «ребёнок» должен имплементироваться в законодательство Украины в соответствии с его дефиницией, предусмотренной Конвенцией ООН о правах ребенка. Рекомендуется использовать в гражданском законодательстве термины «ребёнок» и «дети» как термины, тождественные по юридическому содержанию и разные по категории числа: «ребёнок» (ед. ч.), «дети» (мн. ч.) и только в отношении физических лиц в возрасте до 18 лет. Обосновывается некорректность терминов «малолетние» и «несовершеннолетние», их противоречие подобным понятиям общеупотребляемой лексики украинского языка. Предлагается отказаться от них и

ввести в законодательство такие названия этих категорий: «ребёнок в возрасте до 14 лет» и «ребёнок в возрасте от 14 лет».

В работе исследуется гражданско-правовая правоспособность ребёнка. Выведен критерий, определяющий индивидуальную способность ребёнка иметь отдельные гражданские права и обязанности: уровень умственной (психической) и моральной зрелости.

Исследуется гражданско-правовая дееспособность ребёнка. Анализируются взгляды ученных о критерии дееспособности: «возрастная граница 14 лет». Делается вывод, что биологический возраст не является критерием определения индивидуальной способности индивида осознавать значение своих действий и их результатов. Предлагается введение в гражданское законодательство Украины критерия дееспособности: уровень умственной (психической) и моральной зрелости ребёнка.

Обосновывается разграничение субъектов частичной дееспособности по возрастной границе – «шесть лет».

Исследуется деликтоспособность ребёнка как элемент гражданско-правовой дееспособности физических лиц. Делается вывод, что ребёнок старше 14 лет, имеющий недостатки психического и социального развития, должен считаться неделиктоспособным. Обосновывается критерий деликтоспособности ребёнка старше 14 лет: уровень умственной (психической) и моральной зрелости.

В историческом аспекте выясняется вопрос управления имуществом ребенка по законодательству Древнего Рима, Великого княжества Литовского (XVI ст.), Австро-венгерской империи (XVIII–XIX ст.), Российской империи (XIX ст.), союзных республик СССР. Делается вывод, что правовые модели управления имуществом ребёнка названных государств, кроме союзных республик СССР, предусматривали правовые механизмы, направленные на сохранение и рост имущества ребёнка, отчуждение допускалось в исключительных случаях. Правовая модель управления имуществом ребёнка в законодательстве союзных республик СССР до 1970 года строилась на нормах законодательства Российской империи (XIX ст.), а затем произошло ее упрощение. Эта упрощённая правовая модель управления имуществом ребенка стала основой в Семейном кодексе Украины. Обосновывается новая правовая модель управления имуществом ребенка в Украине через принятие законов Украины «Об управлении имуществом ребенка» и «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Украины в отношении усиления правовой защиты прав ребенка по управлению его имуществом».

Обосновываются понятия терминов «субъект управления имуществом ребёнка», «управление имуществом ребёнка», его признаки «эффективная реализация права ребёнка на имущество» и «личная выгода ребёнка».

Определены основные принципы управления имуществом ребёнка.

Исследуется правовая природа согласия родителей (усыновителей), попечителя и разрешения органа опеки и попечительства на совершение сделки с имуществом ребёнка. Делается вывод, что такое согласие является правомерным действием с дополнительной функцией, направленное на обеспечение выгодных правовых последствий для ребёнка старше 14 лет. Подкрепляется доказательствами, что разрешение органа опеки и попечительства является документом, дающим право на совершение сделки с имуществом ребёнка.

Делается вывод, что критерием оценки действительности такой сделки является реальное соблюдение прав ребёнка на имущество независимо от наличия согласия и разрешения органа опеки и попечительства.

Обосновывается понятие «жилье ребёнка», его признаки «предназначенное и пригодное для постоянного проживания в нём», делается вывод, что ими устанавливаются стандарты проживания ребёнка в жилье без вреда для его здоровья. Доказывается необходимость правового обеспечения сохранности жилья ребёнка в общежитиях государственной и коммунальной собственности, домах государственного и общественного жилого фондов, служебном жилом помещении, а также усиление правовой охраны и защиты прав ребёнка на объекты совместной собственности.

Ключевые слова: ребенок, правосубъектность, имущество, жильё, управление, субъект управления имуществом ребёнка, органы опеки и попечительства, служба по делам детей, сделки.

Romanovska L. A. The Child's Property Management child in civil and family law of Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of candidate of science in law, speciality 12.00.03 – Civil law and civil process; family law; international private law. – The F. G. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Business of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The complex of reviewed and practical issues of civil and family doctrine has been discovered and solved which are related to the peculiarities and regularities of the law mechanism of the child's property management as well as the recommendations on Ukraine legislation improvement. The "child" and the distinctive features of its use in legislative system as a legal category were elucidated. The thesis discovered peculiarities as well as child's civil personality according to the civil law and its ways of legal regulation definition. Preconditions and key trends of law regulation development of child's property management relations were defined from a historical perspective. There was examined the concept of the "child's property management" as well as its characteristics and principles, and its definition. The research described the concept of the "legal subject of child's property management", worked out classification and defined the status of the legal subject of child's property management. Legal problems of certain objects of child's property management were stated, such as: child's housing management, common property management; the features of legal actions with the above-mentioned property and common-law actions were defined, problem-solving proposals were proved.

Keywords: child, personality, property, housing, common property, management, legal subject of child's property management, child custody, office of child support services, transactions.

Свідоцтво про Державну реєстрацію фізичної особи – підприємця
Серія ВОО № 866503

Підписано до друку 18.01.2016
Формат 60 х 90 $^{1}/_{16.}$ Папір офсетний № 2.
Друк трафаретний.
Ум. друк. арк. 0,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № 253

Віддруковано в міні-типографії ФОП Степаненко А.О.
02660, м. Київ, вул. М. Раскової, 11Б.
тел.: (044) 223-29-39, E-mail: 2238179@ukr.net, www.1-a.com.ua